

de yerleşmişti. Küçük Yıva kolu da yine toplu halde Anamur'un kuzey ve batısındaki topraklarda yurt tutmuştu. Bu ikinci kola mensup bazı obalar Anamur kasabasında da yerleşmişti. II. Bayezid döneminde Büyük Yıva koluna ait kırk kadar köy adına rastlanır. Bunların bir kısmı adlarını zamanımıza kadar korudu. Küçük Yıvalar ise Anamur kasabasından başka on dört köyde iskân edilmişti. Bunların başında bulunan aile Yıvaoğulları adını taşımaktaydı. Bu aileden Hüseyin Bey, Büyük Yıva köyünde bir cami yaptırdı, bir de vakıf tesis etti. Yine Yıvaoğulları'ndan Ali Bey'in Kızılca köyünde bir mescidi vardı. Yıva beylerinden Paşa Bey, Kazancılar köyünde Ahî Seyyidi adlı bir şeyh için bir zâviye yaptırdı. Alâeddin ve Mehmed adlı Yıva beyleri de timar sahibiydi. Bunlardan başka Kayseri çevresinde Yıvalı (183 vergi nüfuslu), Ürgüp dolaylarında da üç kola ayrılan Yıva adlı başka bir oymak, Tarsus yöresinde de aynı adı taşıyan küçük bir oymak yaşamaktaydı. Moğol devrinden sonra İran'da Yıva adıyla büyük bir oymak görülmez; ancak Safevî devrinde Kaçar boyunun obaları arasında Yıva adına rastlanır. Kaçar boyunun Anadolu'dan (Bozok yöresi) olduğu ve XV. yüzyılın ikinci yarısında bu ülkeden ayrılıp Kuzey Azerbaycan'daki Gence yöresinde yurt tuttuğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâti't-Türk, I, 56; III, 18-20; *Divânü lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 56; III, 24-27; Râvendî, *Râhatü's-şudûr*, s. 377, 382, 392; a.e. (Ateş), II, 319, 347, 352, 356, 361; İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran, ts., s. 143, 160, 161; *Ahîbârü'd-devleti's-Selcûkiyye*, s. 177; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 239, 394-395; XII, 301, 462-463; Muhammed b. Ahmed en-Nesevî, *Siretü's-Sultân Celâlidîn Mengüberti* (nşr. ve trc. O. Houdas), Paris 1891, s. 186, 210; Bündârî, *Senel-Berka's-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), Beyrut 1971, s. 75, 76, 92; Ebü Şâme, *Kitâbü'r-Rauzateyn*, I, 407; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Âlâ'iyye*, s. 613; İbnü's-Sâî, *el-Câmi'u'l-muhtaşar* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1353/1934, IX, 130; İzzeddin İbn Şeddâd, *el-A'lâkul-hâire fi zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezire* (nşr. D. Sourdel), Dimaşk 1953, s. 56, 71, 85, 119, 135; İbnü'l-İbrî, *Târihu muhtaşari'd-düvel* (nşr. Antün Sâlihânî el-Yesûfî), Beyrut 1890, s. 472, 474; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürüb*, I, 160, 168, 180; II, 71, 142, 147, 187, 343, 359, 404; III, 45, 95, 96, 224, 264; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran 1338, I, 43; a.e.: *Histoire des mongols de la Perse* (nşr. E. M. Quatremère), Paris 1836, s. 232, 244, 246, 274, 294; İskender Bey Münşî, *Târih*, s. 385; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 360-368, 585-586, 600-604; a.m.f., "Yıva Oğuz Boyuna Dair", *TM*, IX (1951), s. 151-168.

YİĞİTBAŞI

Osmanlı esnaf teşkilâtında kethüdâ yardımcısı.

Yiğitbaşının kurumsal olarak ne zaman ortaya çıktığı hakkında bilgi yoktur. Bununla beraber Ahîliğin kaynağı olan, Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh zamanında (1180-1225) önemli bir mistik hareket durumuna gelen ve daha çok şehirlerde "fetâ" (çoğulu fityân) denilen genç ve bekâr çalışanlardan meydana gelen fütüvvet teşkilâtıyla ilgisi belirtilir. Bu zümre mensuplarının Anadolu Selçuklu dönemindeki kaynaklarda çoğu defa ahîlerle birlikte anıldıkları ve muhtemelen basit donanımlı asayiş ve koruma birliğine benzer bir vazife gördükleri dikkati çeker (İbn Bîbî, I, 52, 233; II, 14, 73). Bu durum, Anadolu Selçuklu Devleti'nin karışıklık döneminde söz konusu grupların bazı şehirlerde özellikle asayiş ve güvenliğin sağlanmasında etkin bir rol oynadığını düşündürür. 731'de (1331) Anadolu'ya gelen ve Ahîlik kurallarıyla ilgili gözlemlerde bulunan İbn Battûta, fityân (yiğitler) diye nitelendirdiği bu gençlerin Ahîlik teşkilâtı içinde önemli bir yerinin bulunduğunu belirtir. Bu bağlamda ahî zâviyelerindeki toplantılarda onları sırtlarına kaban ve ayaklarına mest giyen, bellerinde uzunca bir bıçak olan, başlarında altında yün bir takke bulunan ve bunun üzerini 1 arşın uzunluğunda, iki parmak genişliğinde bir serpuş örten yiğitler olarak tanımlar. Burada, Ahîlik teşkilâtında mevcut gençler için Arapça ve Farsça kitaplarda fetâ yahut fityân tabirinin kullanılması, söz konusu dönemlerde bu gençlerin Anadolu'da yiğit ve bunların başında olan kimselerin yiğitbaşısı şeklinde anılmış olabileceklerini gösterir. Esasen *Divânü lugâti't-Türk*'te, "Ot tütünsüz bolmas / Yiğit yazuksuz bolmas" (Ateş duman-sız olmaz / Genç günahsız olmaz) atasözünün yer alması (III, 16), yiğit kelimesinin çok eski dönemlerden beri yazılı literatüre girdiğine önemli bir işarettir. XIII ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da Ahîlik ve dolayısıyla esnaf teşkilâtı daha kuvvetli ve daha bağımsız bir yapıdaydı. Bu bağlamda, teşkilât mensupları ve bu teşkilât içinde yer alan yiğitlerle bunların başındaki yiğitbaşılar daha serbest hareket etme imkânına sahiptiler. Ancak Anadolu'nun Osmanlı idaresine girmesi üzerine bilhassa XV. yüzyılın ortalarından itibaren esnaf teşkilâtı devletin merkezî otoritesine ve kurallarına daha sıkı biçimde bağlandı. Böylece muhtemelen Ahîlik teşkilâtındaki yiğitba-

şısı da Ahîlik geleneklerinin bir devamı şeklinde esnaf idare heyetlerinin içinde yer almaya başladı.

En genel çizgileriyle Osmanlılar'da esnaf, mal ve hizmet üretimiyle ilişkili herhangi bir iş kolunun belirli bir alanında uzmanlaşarak çalışanların meydana getirdiği meslekî bir teşkilâtı. Her esnafın bir idare heyeti vardı. Bu heyet ilgili esnaf topluluğunun ileri gelenlerinden ve ustalarından teşkil edilirdi. Heyetin başkanı kethüdâ unvanıyla biliniyordu; heyet üyelerinden biri de yiğitbaşısı idi. Yiğitbaşısı esnafın örgüt içi meselelerinin hallinde, sorunların kethüdâya ve gerekli yerlere iletilmesinde önemli bir rol oynamaktaydı. Zamanla esnafın örgüt içi meseleleri artınca XVIII. yüzyıldan itibaren hemen hemen her esnaf örgütünde zorunlu olarak bir yiğitbaşısı görev yapmaya başladı. Yiğitbaşısının seçimi kethüdânın tayinine benzer bir şekilde gerçekleşir ve esnafın ileri gelenleri arasından seçilirdi. Bunda ilgili esnafın ustalarının ve ileri gelenlerinin kanaati dikkate alınırdı. Aday belirlendikten sonra mahallin kadısına başvuruldu. Kadılık makamının uygun görüp onaylamasıyla yiğitbaşısı seçilmiş olurdu. Seçim birçok esnaf örgütünde belirli bir sürede, ekseriya yılda bir defa yapılırdı. Yiğitbaşısının değiştirilmesi çoğunluğun oyu ile tekrar aynı usul takip edilmek suretiyle mümkün olabiliirdi. Yiğitbaşısı esnafın meseleleriyle yakından ilgilenir, kethüdâ adına esnaf kadı mahkemelerinde temsil eder, esnafa verilen cezaların yerine getirilmesini sağlar, usta olacak kalfalarla ilgili kanaatini bildirir ve ustalık törenlerinde kethüdâya yardım ederdi.

Osmanlı döneminde başta yiğitbaşısının tayini olmak üzere esnafın diğer yöneticilerinin tayinleri, usta ve çırakların kalfalığa geçişleriyle ilgili törenler pek çok noktada Ahîlik gelenekleri çerçevesinde yapılırdı. Bu bakımdan yiğitbaşısının tayininde ve söz konusu törenlerin birçoğunda Kırşehir'deki Ahî Evran Zâviyesi şeyhinin bulunması âdet haline gelmişti. Bu âdetin Osmanlılar'ın son dönemlerine kadar Anadolu'da ve Rumeli'deki şehir ve kasaba esnafı arasında uygulandığı dikkati çekmektedir. Bu çerçevede Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'daki esnaf heyeti içinde bulunan yiğitbaşısı bugün Ahîlik törenleri esnasında nostaljik de olsa temsillerde yer alır. Esnaf gruplarının dışında bir çeşit mahallî milis kuvveti olan il erlerinin başındakilere de yiğitbaşısı denirdi (bk. İL ER-LERİ).

YİĞİTBAŞI

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lügâti't-Türk Tercümesi, III, 8, 16; *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad 1969, s. 86-87 (bk. "baş"), 260 (bk. "jigit"); Clauson, *Dictionary*, s. 375-376 (bk. "baş"), 911 (bk. "jigit"); İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Âlâiyye: Selçuknâme* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I-II, bk. İndeks "fit-yan"; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), İstanbul 2004, I, 404-405; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Ankara 1959, I, 8-9, 14, 17; Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Esnafında Oto-Kontrol Müessesesi", *Ahlik ve Esnaf*, İstanbul 1986, s. 55, 59; Mehmet Genç, "Osmanlı Esnafı ve Devlele İlişkileri", a.e., s. 116-117; Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı: Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilâtı*, Ankara 2002; İlhan Şahin, *Tarih İçinde Kırşehir*, İstanbul 2011, s. 95-118; Ömer Düzbakar, "Work and Organization in the Ottoman Empire: Notes on the Trade Guilds of Sixteenth and Seventeenth Century Bursa", *Turkish Studies*, III/4 (2008), s. 414-453; Pakalın, III, 637.

İLHAN ŞAHİN

YİĞİTBAŞI AHMED EFENDİ

(bk. AHMED ŞEMSEDDİN,
Yığitbaşı).

YİĞİTLİK

(bk. ŞECAAT).

YİNANÇ, Mükrimin Halil
(1900-1961)

Türk tarihçisi.

Maraş'ın Elbistan kazasında doğdu. Babası Halil Kâmil Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. Kadı olan babasının mesleği dolayısıyla Elbistan'da başladığı tahsilini Malatya, Mardin ve Diyarbakır'da sürdürdü. 1913'te İstanbul'a giderek idâdînin son iki sınıfını Gelenbevi Sultânîsi'nde okudu. 1916 yılında İstanbul Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Tarih Şubesi'ne kaydoldu. Burayı bitirdiği yıl (1919) Mekteb-i Mülkiyye'ye girdi. 1921'de bu mektebi de tamamladı. Aynı yıl Dâvud Paşa Orta Mektebi'nde tarih muallimi olarak göreve başladı. Ertesi yıl Nişantaşı Orta Mektebi'ne nakledildi. 1923'te bu görevinin yanında Târih-i Osmânî Encümeni'nde kütüphane memurluğu ile görevlendirildi. 1925'te Paris kütüphanelerinde araştırma yapmak üzere Fransa'ya gönderildi. Dönüşünde (1927) Kabataş ve Galatasaray liselerinde öğretmenlik yaptı. 1930'da Türk Tarihi Tedkik Heyeti üyeliğine getirildi. Dârülfünun üniversiteye dönüştürülünce (1933) Edebiyat Fakültesi'ne tarih doçenti olarak

tayin edildi. 1941'de profesörlüğe yükseltildi. 1946 yılında çıkan üniversiteler kanununun ardından Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nün ilk başkanı oldu. 1949-1953 yılları arasında Şarkiyat Enstitüsü'nün faaliyetlerini yürüttü. 1957'de ordinaryüs pâyesini aldı. 22 Aralık 1961'de Haseki Hastahanesi'nde vefat etti. Ertesi gün Süleymaniye Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra İstanbul Üniversitesi merkez binasındaki törenin ardından Merkezefendi Kabristanı'na defnedildi.

Yinanç'ın ilk yazıları 1924'te *Anadolu Mecmuası* ile *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası*'nda (*Türk Tarih Encümeni Mecmuası*) yayımlandı. Bu mecmuaya yazdığı "Feridun Bey Münşeati" başlıklı bir dişi makalede (XI-XIII/62-77 [1337], s. 161-166; XIV/1 [1340], s. 37-46; XIV/2 [1340], s. 95-104; XIV/4 [1340], s. 216-226), XV. yüzyılda Feridun Ahmed Bey tarafından derlenen *Münşeâtü's-selâtin* adlı eserde yer alan Osmanlılar'ın ilk devirlerine ait belgelerden bir kısmının kaynak tenkidini yaparak bu alandaki başarısını ortaya koydu. Aynı mecmuaya yayımlanan "Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika" adlı makalede (sy. II/79 [1 Mart 1340], s. 85-94; sy. III/80 [1 Mayıs 1340], s. 142-155), Fâtiht Sultan Mehmed devri vezirlerinden tarihçi Karamânî Nişancı Mehmed Paşa'nın *Tevârihu's-selâtin*'i-*'Osmâniyye* adlı eserini tercüme edip ilim âlemine tanıttı. Daha sonra, Paris'teki çalışmaları sırasında bulunduğu, yine Fâtiht devri tarihçilerinden Enverî'nin *Düstürnâme*'sini (İstanbul 1928) ve iki yıl sonra ilmî bir tahlilini (*Düstürnâme-i Enverî: Medhal*) yayımladı. Yinanç, Ortaçağ İslâm tarihiyle Anadolu Türk tarihini çok iyi bilmesine rağmen 1015 yılından 1085'e kadar Anadolu'nun Türkleşme sürecinin anlatıldığı *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I, Anadolu'nun Fethi* adlı kitabından başka (İstanbul 1944) telif eser bırakmamıştır. Bu eser, Danişmend Gazi Ermeni asıllı gösterildiği için İsmail Hami Danişmend tarafından eleştirilmiştir (*Türk Tarih Kurumuna Açık Mektup Türk Kahramanlarına Ermenilik İsnadı Münasebetiyle*, İstanbul 1945). Yinanç'ın çeşitli dergilerde çıkan makaleleriyle *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı maddeler metotlu ve çok zengin kaynak bilgisine dayanan orijinal çalışmalardır. Bunlar arasında özellikle "Akkoyunlular", "Bayezid I (Yıldırım)", "Cihan-Şah", "Danişmendliler" ve "Ertuğrul Gazi" maddeleri onun çok derin tarih bilgisini ortaya koymaktadır. Ayrıca hayatının son yıllarında yayımlanan makaleleri incelendiğinde analizden senteze geçtiği, artık olayları sadece nakletmekle yetinmeyip sosyal ve ekonomik sebeplere de inmeye çalıştığı görülür (yayınlarının listesi için bk. Yıldız, sy. 25 [1971], s. 192-196). *Anadolu Mecmuası*'nda çıkan üç makalesi (Millî Tarihimizin Adı, Millî Tarihimizin Mevzuu, Anadolu'nun Fethi) *Millî Tarihimizin Adı* (İstanbul 1969), *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'ndaki "Maraş Emîrleri" adlı makalesi de *Müslümanlar Tarafından Fethinden XIII. yy Sonuna Kadar Maraş Beyleri* (haz. Selim Kaya, Maraş 2004) adıyla kitap halinde basılmıştır. Yinanç, Martinus Th. Houtsma'nın *Tevârih-i Âli Selcûk Muhtasar-ı Selçuknâme* adıyla yayımladığı İbn Bîbî'nin *el-Evâmîrü'l-Âlâiyye* adlı eserinin (Leiden 1902) Farsça muhtasarını Türkçe'ye tercüme etmiş, eski harflerle yazılan tercüme Refet Yinanç ve Ömer Özkan tarafından Latin harflerine çevirilerek *İbn Bîbî Selçuknâme* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 2007). Yeğeni Refet Yinanç, *Selçuknâme* tercümesine yazdığı sunuş yazısında müellifin XI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar Türk tarihiyle ilgili Doğu ve Batı dillerindeki kaynaklardan aldığı notların derlenerek kitap halinde basılacağını bildirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mükrimin Halil Yinanç'tan Sohbetler (der. Refii Alpayer – Şinasi Özatalay), İstanbul 1962; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, IV, 1706-1718; Dursun Gürlek, *Ayaklı Kütüphaneler*, İstanbul 2005, s. 293-327; Ömer Hakan Özalp, *Tarihe Adanmış Bir Ömür: Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, İstanbul 2012; *Dostlarının ve Sevenlerinin Kaleminden Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç* (der. Ömer Hakan Özalp), İstanbul 2012; "Nekroloji: Mükrimin Halil Yinanç", *TD*, sy. 16 (1961), s. 122-125; A. Süheyl Ünver, "Mükrimin Halil'den Hatıralar", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 3 (27), İstanbul 1967, s. 18-20; Hakkı Dursun Yıldız, "Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç ve Eserleri", *TD*, sy. 25 (1971), s. 189-196.

FAHAMETTİN BAŞAR

Mükrimin
Halil
Yinanç